

Towarzystwo Ochrony Dziedzictwa Kulturowego „Fara Końskowolska”

Niemal równo 5 lat temu, w dniu 26 października 2004 r., w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowane zostało Towarzystwo Ochrony Dziedzictwa Kulturowego „Fara Końskowolska”. Podstawowym celem, dla którego powstało stowarzyszenie, jest odnowa zabytkowych zespołów kościołów: farnego p.w. Znalezienia Krzyża Św. i Św. Andrzeja Apostoła oraz szpitalnego p.w. Św. Anny.

Osiągnięcie tak określonego celu nie jest możliwe bez przybliżenia dziejów tych świątyń. Kościół farny, ufundowany został w końcu XIV wieku przez Męcinę z Konina herbu Rawa wojewodę grodzkiego lwowskiego. Świątynia od XVI wieku pełniła funkcję mauzoleum rodowego rodu Tęczyńskich hrabiów Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego z linii wywodzącej się od Gabriela Tęczyńskiego i Anny Konińskiej herbu Rawa. W rozległym systemie krypt, rozciągającym się pod świątynią, pochowani zostali m.in. Andrzej Tęczyński wojewoda lubelski i kasztelan krakowski (zm. 1561 r.), jego syn Andrzej wojewoda krakowski (zm. 1588 r.), ostatnia przedstawicielka rodu Tęczyńskich Izabela i jej mąż Łukasz Opaliński marszałek nadworny koronny oraz ich córka: Zofia, żona Stanisława Herakliusza Lubomirskiego marszałka wielkiego koronnego.

Po objęciu klucza końskowolskiego przez Czartoryskich, kościół farny stał się miejscem upamiętnienia osób zasłużonych dla Familii – tu znajdują się nagrobki Franciszka Dyonizego Książnina, generała Józefa Orłowskiego (ostatniego polskiego dowódcy słynnej twierdzy w Kamieńcu Podolskim) czy Karola Khittla lekarza księżnej Izabeli Czartoryskiej.

Kościół szpitalny św. Anny, fundowany przez Gabriela Tęczyńskiego wojewodę lubelskiego w 1613 r. w miejscu starszej drewnianej świątyni, jest słynny z manierystycznego ołtarza z 1618 r., kamiennych zdobień oraz wyjątkowej emporii nad zakrystią, z której kolatorzy świątyni mogli wysłuchiwać mszy.

Z powstaniem TODK „Fara Końskowolska” zbiegło się odkrycie przez dr Adama Sodko, dziś Dyrektora Naukowego Muzeum Narodowego w Poznaniu, że budynek plebanii to w istocie XVI wieczny dwór obronny, prawdopodobnie wystawiony w okresie lokacji miasta (1532 r.). Dzięki badaniom źródłowym wiemy dziś, że kamienica ta miała pierwotnie trzy kondygnacje i stanowiła kopię kamienicy króla Zygmunta I w Piotrkowie Trybunalskim. Jeśli do tego wszystkiego dodamy, że w

Końskowoli znajdowało się administracyjne centrum klucza obejmującego ok. trzydzieści wsi, a dodatkowo niemal każda miejscowość w Gminie i Parafii posiada średniowieczną genezę i własną bogatą historię – to widać, że pracy stowarzyszeniu nie zabraknie.

Pierwszy Zarząd stowarzyszenia (Henryk Bartuzi - Prezes, ks. kan. Piotr Trela - Wiceprezes, Danuta Lewtak – Skarbnik, Małgorzata Sadurska – dziś Poseł na Sejm RP, Jerzy Nojek, Jerzy Wnuk, Piotr Kopiński) rozpoczął intensywne działania, nakierowane z jednej strony na pozyskanie środków finansowych niezbędnych do realizacji celów statutowych, z drugiej – na popularyzację niezwykłych dziejów końskowolskich zabytków.

W dniu 06 grudnia 2004 TODK „Fara Końskowolska” uzyskała status Organizacji Pożytku Publicznego, dzięki czemu możliwe stało się pozyskiwanie darowizn z tytułu 1% podatku dochodowego od osób fizycznych. Rok 2005 przyniósł początek systematycznych badań w kryptach kościoła farnego oraz wydanie pierwszej publikacji stowarzyszenia – 20 stronicowego folderu „Końskowola. Historia i Zabytki”. Działania Zarządu przekładały się na szybki wzrost liczby członków stowarzyszenia oraz rosnące zainteresowanie dziejami miejscowości należących do Gminy i Parafii Końskowola. W 2007 r. TODK „Fara Końskowolska” współfinansowała organizowaną przez UMCS konferencję naukową "Miasta Lubelszczyzny w Średniowieczu i okresie wczesnonowożytnym. Problemy i perspektywy badawcze", na której przedstawione zostały także najstarsze dzieje miasta Końskowola.

Mimo, że między 2005 a 2007 rokiem ukazało się szereg artykułów i publikacji prasowych, odwołujących się do dziejów naszych zabytków, wciąż wiele osób wątpiło, czy istotnie Końskowola ma takie znaczenie dla kultury i historii regionu, jak to opisywała „Fara Końskowolska”. Dlatego zarząd II kadencji (Przemysław Pytlak – Prezes, Ks. kan. Piotr Trela – Wiceprezes, Marta Rokita – Skarbnik, Krzysztof Zawadzki, Krzysztof Bartuzi, Jerzy Nojek – a po jego śmierci Mariusz Majkutewicz, Piotr Kopiński) podjął działania w celu wydania publikacji popularyzujących dzieje Końskowoli.

W 2008 r. ukazało się wydawnictwo „Tajemnice archiwum parafialnego w Końskowoli. Od Konińskich do Piramowicza i Zabłockiego”, w którym przedstawione zostały najcenniejsze dokumenty, przechowywane w archiwum kościelnym. Zaprezentowane odpisy XV wiecznych dokumentów Konińskich, karty z XVI wiecznych ksiąg wydanych w Wenecji czy Brukseli, autografy Tęczyńskich, Elżbiety Sieniawskiej, Izabeli Czartoryskiej, Grzegorza Piramowicza, Franciszka Zabłockiego, akt ustanowienia prebendy książąt Lubomirskich czy XVIII wieczne listy zarządców dóbr Czartoryskich miały być – i stały się – namacalnym dowodem dawnego znaczenia Końskowoli.

W 2009 r. wydana została publikacja „Kościół farny w Końskowoli. 600 lat historii”, której celem było przedstawienie dziejów świątyni, fundowanej w XIV wieku przez możnowładcę z rodu Rawiczów, a przebudowywanej w XVI wieku kosztem hrabiów Tęczyńskich, w XVII wieku Stanisława Herakliusza Lubomirskiego, a w XVIII wieku Elżbiety Sieniawskiej (zgodnie z Polskim Słownikiem

Biograficznym urodziła się ona w Końskowoli) oraz Augusta Aleksandra księcia Czartoryskiego. W publikacji tej opublikowano m.in. reprodukcje rysunków Tylmana z Gameren, który na zlecenie Stanisława Lubomirskiego projektował mauzoleum jego żony Zofii z Opalińskich (jej nagrobek przetrwał do dziś i znajduje się w kaplicy południowej). Dla wielu osób największym zaskoczeniem są jednak zdjęcia z krypty północnej, gdzie znajduje się jedyny znany w Polsce pomnik zmarłego w postaci pełnowymiarowej rzeźby... rozkładającego się trupa. W sarkofagu tym spoczęli Izabela z Tęczyńskich i Łukasz Opaliński, rodzice wzmiankowanej Zofii Lubomirskiej.

Publikacje te ułatwiły przekonanie oceniających wniosek o dofinansowanie, złożony przez Parafię i „Farę Końskowską” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego, że świątynia parafialna w Końskowoli, dzięki środkom z Unii Europejskiej, przyczyni się do zwiększenia potencjału turystycznego województwa lubelskiego. Nasz wniosek, po ocenie merytorycznej uzyskał 100% punktów, a w ostatecznej klasyfikacji otrzymał 90 punktów na 100 możliwych do zdobycia. Planujemy, że na wiosnę 2010 roku ruszą w kościele pierwsze prace – w tym archeologiczne – a projekt zakończy się w ostatnim kwartale 2011 r. W ramach tej inwestycji udostępnione zostaną do zwiedzania krypta (połączone podziemnym korytarzem), a zwiedzanie ułatwiać będą nowoczesne audio przewodniki. W ramach projektu dawny blask odzyska cały zespół kościoła farnego.

Inwestycja, na którą otrzymamy 4,5 mln złotych ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego, nie wyczerpuje naszych ambicji. Już dziś myślimy o projekcie związanym z odnową kościoła św. Anny oraz organizacją sal muzealnych w XVIII wiecznym szpitalu fundacji księżąt Czartoryskich. Prace nad tak opisanym wyzwaniem chcemy zacząć już w 2010 r. od wydania publikacji „Kościół św. Anny w Końskowoli. Perła Renesansu Lubelskiego”.

Z perspektywy pięciu lat istnienia „Fary Końskowskiej” wydaje się, że najważniejszą rzeczą, jaką udało się osiągnąć to... zaufanie setek osób, które przystąpiły do stowarzyszenia, wspierają jego działania, interesują się kolejnymi inicjatywami i odkryciami, współfinansują kolejne projekty. Bez wsparcia naszych członków i sympatyków nie byłoby możliwe podejmowanie kolejnych, coraz bardziej ambitnych zamierzeń.

dr Przemysław Pytlak
Prezes Zarządu TODK „Fara Kooskowolska”
Grudzień 2009 roku

Po zakończeniu w 2011 roku projektu: "Konserwacja i remont Fary w Końskowoli - zabytku o istotnym znaczeniu dla historii Regionu Lubelskiego", a roku 2013 z programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego "Dziedzictwo Kulturowe - Ochrona Zabytków", "Remont dachu i elewacji, wraz z izolacją poziomą fundamentów kościoła św. Anny w Końskowoli" gromadziliśmy środki i siły na realizację kolejnych założeń. Trwały prace konserwatorskie i badawcze zebranego materiału archeologicznego w kryptach kościoła farnego, które w niedalekiej przyszłości miały zostać opracowane i wydane w kolejnej publikacji. Pojawiły się nowe informacje, sugerujące istnienie gródka stożkowego w Opoce. Z inicjatywy naszego stowarzyszenia rozpoczęły się prace konserwatorskie dwu najbardziej zniszczonych obrazów w zbiorach parafii. Konserwacja obrazów Matki Boskiej Śnieżnej i Przemienienie Pańskie wraz z feretronem, została zrealizowana w projekcie z Fundacją PZU, która była naszym Partnerem. Drugim obrazem wymagającym natychmiastowej pomocy była Matka Boska Czytająca – Zwiastowanie. Oba malowidła w trakcie prac konserwatorskich okazały się starsze, niż sugerował opis karty zabytku. Powstały w prawdopodobnie w pierwszym ćwierćwieczu XVII wieku, pochodzą z pracowni twórców o bardzo dobrym warsztacie. Niestety nie znamy ani nazwisk malarzy, ani kraju ich pochodzenia, nie jesteśmy też w stanie ustalić, kiedy trafiły do końskowolskiej świątyni.

W roku 2020 sfinansowaliśmy nieinwazyjne badanie georadarem okolicy domniemanego gródka stożkowego w Opoce, które potwierdziło rolę tego miejsca w powstawaniu Końskowoli i zachęciło nas do rozpoczęcia badań wykopaliskowych w 2021 roku. (więcej – Archeologia/gródek stożkowy w Opoce)

Dzięki wsparciu Gminy Końskowola możliwe było wydanie publikacji „W źródłach utrwalone – krypty w Końskowoli”, podsumowującej wieloletnią pracę badawczą nad materiałem archeologicznym pochodzący z krypt kościoła farnego. (więcej „Promocja książki”)

Barbara Stefanek-Nowacka
Prezes Zarządu TODK „Fara Końskowolska”

